

Comparison of the Serb, Greek and Bulgarian Nationalism in the Context of the Balkan Nationalism

Ergenekon SAVRUN *

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Öğrencisi

E-mail: ergenekonsavrun@gmail.com

Copyright © 2016 Ergenekon SAVRUN. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

In this article we will describes the basic features of “Ideology of Nationalism” in a unity. Then, we will make comparison in the identification by addressing the Hroch’s “three stages of nationalism” which were rapidly spreading ideology of nationalism and nation state process towards the end of the 18th century emerging with the 1789 French Revolution and quickly spread in the 19th century. We will also try to explain how this Hroch’s three stage analysis developed on “Greece, Serbia and Bulgaria.” However; the terms of “Nationalism or Nation” is a vision of a society believes that enables the development of mankind which combining their language, history or cultural ties could create a superstructure of a nation or nations whose name is defined as the accumulation of social community life and ideals of progress. It is a concept that holds the country’s tangible and intangible aspects of interests above all of everything. Though, rather than promoting each other, how they use nationalism against the nations which they call the others and we will try to demonstrate progress which was happened with the support of Western Powers in these three Balkan States.

Keywords: Nationalism, Balkans Issue, Serbia, Greece, Bulgaria

Balkan Milliyetçilikleri Bağlamında Sırp, Yunan ve Bulgar Milliyetçiliklerinin Karşılaştırılması

ÖZET

Bu makalede “Milliyetçilik İdeolojisinin” temel özelliklerini bir bütünlük içinde ele alacağız. Daha sonra, 18. yüz yılın sonlarına doğru 1789 Fransız Devrimi ile ortaya çıkan ve 19. yüz yılda Balkanlarda hızla yayılan milliyetçilik ideolojisi ve ulus devlet olma sürecini, Hroch’un üç aşamalı Milliyetçilik ideolojisi tanımlamasında ele alarak karşılaştırmalar yapacağız. Hroch’un bu üç aşamalı tahlilini “Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan”da ne şekilde geliştiklerini açıklayacağız. Bununla birlikte; “Milliyetçilik, Ulusçuluk ya da Nasyonalizm”,

terimleri kendilerini birleştiren dil, tarih veya kültür bağlarından bir üstyapı oluşturabilmiş sosyal birikimlerin adı olan millet veya ulus olarak tanımlanan bir topluluğun yaşama ve ilerleme ülküsünün toplulukların ve insanlığın gelişmesini sağladığına inanan görüştür. Maddi ve manevi yönlerden ülke çıkarlarını her şeyin üzerinde tutan bir anlayıştır. Yani ülkeler birbirleriyle uyumlu hareket ederek çıkarlarını birlikte yükseltmeye çalışmalıdırlar. Fakat birbirlerini yükseltmek yerine, diğeri diye adlandırdıkları milletlere karşı milliyetçiliği nasıl kullandıklarını ve Batılı Güçlerin güdümünde milliyetçilik akımının, Balkanların üç ülkesinde nasıl meydana geldiğini ve gelişmeleri ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Balkanlar Sorunu, Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan.

Hans Kohn “The Idea of Nationalism (1994)” adlı eserinde bu durumu kısaca şu sözler ile özetliyor: *“Evrenselci, sivil ve liberal milliyetçilik Batıya özgü görünürken, milliyetçiliğin etnik, tikelci ve liberal olmayan versiyonu Doğuya özgü olur. İlki açık ve özgürleştirici olarak nitelenirken ikinci türü, kapalı, zorlayıcı ve bireycilik karşıtı addedilir”* der. (Dieckhoff ve diğerleri, 2010, s.13) Belki bu tanım biraz Oryantalist gelebilir, fakat şu bir gerçekki Batı ve Doğu milliyetçiliklerini ve çıkış sebeplerini karşılaştırdığımızda buna benzer yorumlar karşımıza çıkacaktır, çünkü milliyetçilik akımı Batı’da tabandan gelişirken, Doğu’da ise dış ya da iç etkenler den meydana gelen zorlamalarla ortaya çıktığı su götürmez bir gerçektir, buna en büyük örnek ise konumuz olan Balkanlar ve bölgedeki Milliyetçilik akımlarıdır.

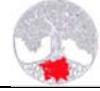
Her ne kadar Milliyetçiliğin hangi dönemde ortaya çıktı konusunda farklı görüşler olsa da günümüzde en çok kabul gören fikir, milletler ve milliyetçiliğin modern çağa yani son birkaç yüz yıla ait olduğu görüşüdür. Bu görüşe göre milletler ve milliyetçilik kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laiklik gibi modern süreçlerle birlikte ya da onların bir ürünü olarak ortaya çıktığıdır. Bu koşullar modern çağda oluşmuştur; başka bir deyişle, milletler ancak milliyetçilik çağında sosyolojik bir gereklilik haline gelir. Kısaca Milliyetçilik milleti yaratır, milletler milliyetçiliği değil. (Özkırmı, 1999, s.98)

Ernest Gellner ise “Nations and Nationalism (1983)” adlı eserinde Milliyetçiliği dört farklı dönemde ele alır, bunlar sırasıyla şöyledir;

1. Milliyetçilik düşüncesinin doğduğu on sekizinci ve on dokuzuncu yüz yıllar.
2. Milliyetçiliğin akademik araştırmalara konu olduğu ilk dönem (1918-1945)
3. Milliyetçilik tartışmasının geliştiği ikinci dönem (1945-1990)
4. Milliyetçilik tartışmasının yeni boyutlara taşındığı üçüncü dönem (1990’dan günümüze) (A.g.e., s.29)

“Micheal Billig ise 1990’lardan sonra gelişen milliyetçiliği banal milliyetçilik olarak adlandırır.”

Milliyetçiliği ve ortaya çıkış dönemlerine kısaca değindikten sonra bu bölümde Balkanlara değineceğiz. Balkanlar Roma, Bizans, Osmanlı İmparatorluklarının uzun yıllar egemenliği altında kalmış, 19. yüzyılda ise başta Avusturya-Macaristan ve Rusya arasında olmak üzere Büyük güçler arasındaki rekabetin önemli merkezlerinden biri olmuştur. Bu rekabetin izlerini günümüzde de görmek mümkündür. 19. yüzyılda İngiltere ile Rusya arasındaki Akdeniz coğrafyası açısından yaşanan büyük rekabetin yerini, 20. yüzyılda öncelikle

İngiliz-Alman, sonrasında ABD ile Sovyet Rusya arasındaki küresel rekabetler almış, Balkan devletleri de II. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan iki blok arasındaki gerilimi derinden yaşamıştır. Bir kısmı ABD blokunu tercih ederken, bir kısmı Sovyet blokunun içinde yer almıştır. Bugün de Balkanlar AB'nin genişleme stratejisinin önemli bir alanı olarak dikkat çekerken ABD'de NATO aracılığı ile bölge de varlığını hissettirmekte, Rusya ise Soğuk Savaş sonrasında Balkanlarda kaybettiği nüfuz ve prestijini yeniden tesis etme gayreti içine girmektedir. (Çelik, 2010, s.314.)

Daha da eskilere dönecek olursak Osmanlı İmparatorluğu ekonomik ve askeri gücünü koruduğu ve zaferler kazandığı dönemlerde Balkan halklarının kafasında İmparatorluğun varlığının sorgulanmasına yol açacak milliyetçilik ve kendi kaderini tayin hakkı gibi düşünceler baş göstermemekle beraber; Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü yitirmeye başladığı dönemde, Avrupa devletlerinin de yardımıyla kendi ulusal varlıklarını yaratma arayışına girmişler, milliyetçilik hareketlerinin Balkanlara yayılmasının ardından, Avrupa devletlerinin birinden veya diğerinden aldığı destekle ulus devletlere dönüşmüşlerdir. (Brown, 2000, s.53-57) 1797'de Avusturya ile Campo Formio Antlaşmasını imzaladıktan sonra Osmanlı İmparatorluğu ile sınır komşusu olan Fransa, Balkanları ele geçirmek, Mısır'a çıkmak ve bu arada Doğu Akdeniz'i bir Fransız gölü haline getirmek amacıyla, bağımsızlık akımını Balkan halklarına yayarak isyanlar çıkartıp, Osmanlı İmparatorluğunu meşgul etmek istemiştir. Fransızlar, Balkanların işgali sırasında bir Slav basını yaratmak ve Slav dilinin okullara girmesini sağlamak için uğraşmıştı. (Uçarol, 2013, s.129)

19. yüzyıla gelindiğinde, Avusturya ve Rusya'nın Balkan topraklarındaki doğrudan etkisi zayıflamasına rağmen, Avrupa'da Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik akımlarının etkisi altına giren Balkan halkları Osmanlı yönetimine karşı ayaklanmaya başlamışlardır.

Bu şartlar altında Sırlar ilk olarak 1804'te ilk Sırp hanedanının kurucusu olan Kara Yorgi liderliğinde ayaklanmışlar, başarısız olan bu ilk ayaklanmadan sonra Sırlar ikinci olarak 1815'te diğer hanedanın kurucusu olan Miloş Obranoviç liderliğinde ayaklanmışlardır. Her iki ayaklanmanın da amacı özgürlük ve otonomi kazanmak ve bu topraklar üzerinde devlet kurmaktır. Bununla beraber Sırp ayaklanmaları dini ve etnik farklılığa ilişkin olan ayaklanmalardır. Ayaklanmalar, Güney Sırbistan, Kosova ve Makedonya'ya doğru yayılarak Sırp birliği aslında Güney Slav Birliği için bir model oluşturan Sırp devletinin gelişmesi bakımından uygun bir ortam yaratmıştır. (Banac, 1997, s.87-88) Bu yazdıklarımızdan da anlaşılacağı üzere Yunan, Sırp ve Bulgar milliyetçilik hareketlerinden ilkinin Sırlar başlatmıştır. Fakat Yunan milliyetçiliğine nazaran daha cılız ve zayıf kalmıştır, bunun da birçok farklı nedenleri mevcuttur. Her ne kadar Sırp milli hareketi ilk olsa da Yunan milli hareketi en erken amacına ulaşan ve daha organize bir harekettir, bundan sonra ki bölümlerde de sırasıyla Yunan, Sırp ve en son ortaya çıkan Bulgar milliyetçiliklerinin ortaya çıkış nedenlerini, bu harekete destek veren iç sınıfları ve dış destekleri ve nasıl gelişip son bulduklarına karşılaştırmalar yaparak inceleyip ele almaya çalışacağız.

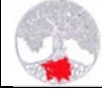
Yunanlılar terimini tarihin hangi noktasında Yunanistan diye adlandırılan bölge sakinlerini adlandırmak için kullanmak anlamlı? Buna basit bir yanıt verilmez. Kimlik kavramı yalnızca toplumsal ve maddi koşulları değil, aynı zamanda etnik, kültürel ve dilsel gelenekleri de kapsadığı için Yunanlıların Yunanlı haline geldikleri süreç basit bir kategorileşmeye elverişli

değildir. Hali hazırdaki veriler, Yunanistan'da Yunanca konuşan ilk halkın MÖ.2.bin yılın ikinci yarısının Mikenleri olduğunu söylememize olanak tanıyor. Bu tarih itibariyle bölge de net bir şekilde Yunanlılar olarak adlandırmanın akla uygun olduğu bir halk yoktu. Yunan dilinin ve kimliğinin diğer bileşenlerinin kökenleri kuşkusuz çok daha gerideler de yatmaktaysa da, bu kökenlerin izini sürmek bir yorum meselesidir. Yunanın etnik ve kültürel kimliğinin temel bileşenlerinin en eski kökenlerine gösterilen bilimsel ilgi, yakın zaman da ağırlıklı olarak iki büyük soru üzerinde durdu: MÖ 4500-2000 arasındaki dönemde Eski Yunanlıların Hint-Avrupa mirasının önemi ve Yunanlıların Yakın Doğu ve Mısır uygarlıklarıyla özellikle MÖ 2.bin yılında ki ilişkilerinin doğası ve dallanmaları, karşılıklı kültürel etkileşim süreçlerinin ayrıntıları olağan üstü tartışmalı kalmasına rağmen, genelde bu etki kaynaklarının her ikisinin de Yunan kimliğinin inşasını temelden etkilediği ortadır. (Martin, 2012, s.43) Eski Yunan'ın anavatanı, Ege Denizi'ni ve onun birçok adasını kuşatan bölgelerde yer alıyordu. Akdeniz'in bu bölümü batıda Balkan Yarımadası (günümüz Yunanistan'ı) ve doğuda Anadolu kıyısı (modern Türkiye) tarafından sınırlandırılmıştı. Yunanlılar ayrıca Girit ve Kıbrıs adalarında, Kuzey Afrika kıyılarıyla, Güney Fransa'da, Kara Deniz'de, Güney İtalya'da, en ünlü ve en bayındır Yunan kentlerinin ortaya çıktığı Sicilya'da (bazen Latince adı 'Magna Graecia' diye anılan bölgede) de yaşadılar. Yunan anakarasına, ovaları ve vadileri çit çekerek ayıran sarp dağ sıraları hâkimdi. Bu nedenle topluluklar ticaret ve diplomasi ilişkilerini sürdürseler de, siyasi olarak birbirlerinden ayrı kalabildiler. Yunan ülkesini kuzeydeki Makedonya'ya bağlayan dar geçitlerin bulunduğu bu sarp dağlar, esas olarak Balkan Yarımadası boyunca kuzeyden güneye doğru uzanır. Ege Denizinin adalar bölgesi de dik kayalıktı. Anakaranın yalnızca %20 ile 30'u arasının tarıma elverişli olmasına karşın, bazı adalar, Batı Anadolu, Magna Graecia ve anakaradaki birkaç şanslı bölge, özellikle Kuzeybatıda ki Teselya ve Güneybatıda ki Messenia bol ürün yetiştirmeye uygundu ve büyük baş hayvanların otlaya bileceği kadar geniş ovalara sahipti.

Yunanlılar ekip biçmeyi öğrendiklerinde, daha çok tahıl ürünleri, şaraplık üzüm, zeytin ve yağıydı, yerleşimlerin çoğunun denizden 64 km içerde yer aldığı Yunanistan kıyı şeridinin çok girintili çıkıntılı olması balıkçılara ve açık deniz ticaretine kolay ulaşım olanağı sağladı. Yunanlı girişimciler, karlı ticari anlaşmalar yapmak için Akdeniz'in dört bir yanına yelken açtılar. Mısır limanları, Doğu Akdeniz kıyıları girişimcilerin gözde hedef noktalarıydı. (A.g.e., s.21-22) Buradan da anlaşılacağı üzere Yunan toplumu Sırp ve Bulgar toplumuna göre daha fazla burjuva sınıfına hâkim ve antik çağlardan beri dünyayı daha iyi tanıyan, iletişimi ve etkileşimi daha önde olan bir millettir. Zaten bağımsızlıklarını ilk önce kazanan Balkan milleti olmalarının da en büyük sebeplerinden bir tanesi de budur, bir diğer önemli etken ise günümüz modern Avrupası'nın ve devletlerinin de deklere ettiği gibi kökenlerini antik Yunan'a ve daha sonra ortaya çıkan Hristiyanlığa bağlamaktadırlar şüphesiz bu da Yunan milli hareketine büyük fayda sağlamıştır. Sonra ki dönemler de de bugünkü Yunanistan topraklarına sırasıyla Roma İmparatorluğu, Bizans ve Osmanlı İmparatorlukları hükmetmiştir, ilk Yunan direnişi de haliyle Osmanlı dönemine denk gelecektir.

Yunan Aydınlanması diye bilinen ve 18. yüzyılın ortalarından başlayarak 19. yüzyıl başlarında doruğa varan akım, pek çok aydını ve düşünürü içermektedir. Bu aydınlanma döneminin tanınmış isimleri arasında ilk akla gelenler eğitim alanında çalışmış olan, Yunancanın ve genel olarak Batı'dan kaynaklanan yeni bilgilerin yayılması için çalışmış

olanlardır. M. Anthrakites, E. Boulgares, BeniaminLesbios, K. Koumas, Th. Kairs, Kh. Pamplekes, Th. Pharmakides, Katartzes ve en önemli temsilcilerinden olan Regas, Koraes gibi düşünürlerin çoğu ticaretin ve sanayinin güçlü olduğu merkezlerde ortaya çıkmaya başlayan ve lise, akademi gibi isimler taşıyan okullarda öğretmenlik ya da müdürlük üstleneceklerdir. Bu okullar genel olarak cemaat tarafından finanse edilmişti, maaşları ise cemaatler tarafından verilmekteydi.

Koraes, Sakızlılara yazdığı bir mektupta: “Sizin lüks kilise dekorlarına, mermerlere ve altın şamdanlara ihtiyacınız yok; gerekli olan liseler, kütüphaneler, basım evleridir, kısaca söylersek eğitim için gerekli olanlardır. Sizi Grekler arasında ünlü kılan ne oldu? Kuşkusuz lüks kiliseleriniz değildi, liseleriniz, kütüphaneleriniz, fabrikalarınız, cemaatin akıllı yönetimi ve kültürünüzdü”. K. Koumas ise, “Eğitimdeki başarımızı ticaretimize borçluyuz” diyecekti. (Millas, 2006, s.40-41) Genelde akademik çevrelerce de kabul görüldüğü gibi milliyetçilik ideolojisi ve hareketleri modernizmin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Yunan örneğinde de görüleceği üzere Yunan milli hareketi de Yunan modernizminin doğuşuyla paralellik göstermekte ve antik çağlardan beri var olan ticaret alışkanlığı ve bunun sonucunda ortaya çıkan burjuva ve aydın sınıfının da katkısı büyüktür.

Yunan aydınlanma hareketinin iki eksenine vardı. Birincisi dil alanında idi, ikinci eksenine ise Antik Yunandır. Antik Yunan dili, simgeleri, edebiyatı, kimi tarihsel olayları ile Yunanca konuşanlar arasında yüzyıllardan beri hep var olmuştu. Ancak Rönesans ve aydınlanma hareketi ile Batı Avrupa’dan kaynaklanan yeni bir dürtü ile Eski Yunan (Kendilerine Rum ya da Grek/Grekos diyen Yunanca konuşan Ortodokslar arasında) yeni bir anlayış, yeni bir heyecan ve ilgi alanı doğuracaktı, Antik Yunanın keşfi, araştırılması, taklit edilmesi. Yunan aydınlanma hareketinin zamanın hız kazanan ulusçu anlayışı ve romantik felsefesi ile yakından ilişkili olduğu açıktır. (A.g.e., s.43) Ulusçuluğun yaygınlaşmaya başladığı 18. yüzyıl boyunca ama özellikle ikinci yarısında Yunanlılar arasında Antik Hellen dünyası canlandırılır. Yunanlılar ve özellikler aydınlar arasında Antik Yunan isimleri görülmeye başlanır. Eski metinler çevrilir, ataların üstünlükleri vurgulanır. Bu sürede Bizans dışlanır. Kötü ne varsa, Antik Dünya’nın karşısı sayılan tutucu, geri ve dinsel ağırlıklı Bizans’tan ve uzantısı olarak gördükleri Osmanlı düzeninden bilinir. Batı’da demokratlar nasıl feodal aristokrasiye ve kilise kurumlarına karşı çıkmışlarsa, aynı yaklaşımın Yunanlı demokratlarca tekrarlandığı gözlenir. Bununla birlikte Patrikhaneye bağlı güçler (Fenerli Rum aydınlarının bir kesimi, Kilisenin yöneticileri, Babıâli ile işbirliği içinde olanlar ve deniz ticareti yapan ve çiftlik sahibi bir kısım Helenler ise Bizans’ın ve Hristiyan geleneğin savunuculuğunu üstlenmişlerdi. Mücadelenin ve Yunan devletinin kuruluşunda otuz yıl kadar her türlü ilişki kesilecekti. (A.g.e., s.50)

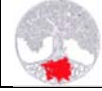
Yunan aydınlarının Antik Yunana duydukları özlem ve bu yöndeki çalışmalarını kısaca Minogue’un şu sözleriyle açıklayabiliriz; “*Millet uyuyan prenestir, milliyetçilerse öpücüğüyle prenesi uyandıracak olan prens*”. (Özkırımlı, a.g.e., s.81)

Milletlerin kendi ulus inşalarını kurarken tarihi geçmişlerine yapılan durumu Anthony D. Smith Milli Kimlik aslı eserinde şu sözlerle dile getiriyor; “*Millet modern zamanların en popüler ve en sık rastlanan mitlerinden birinin, milliyetçiliğin merkezinde yer alır. Bu mitin merkezinde, milletlerin bilinmeyen bir zamandan beridir var oldukları ve milletler dünyasında yerlerini almak üzere milliyetçiler tarafından uzun uykularından uyandırılmaları gerektiği fikri bulunur*” der. (Smith, 2007, s.40) Yukarıda da değindiğimiz gibi İstanbul Patrikhanesi 18. ve

19. yüzyıllarda dünyayı sarsan ulusal ideolojiye kuşku ile bakmıştır. Zaten Rönesans ile başlayan ve Fransız Devrimi ile doruğa varan eylemler doğrudan Kilise Kurumuna da karşı gelmişti. Buna bir tepki olarak Patrikhanede sırasıyla çok erkenden devrim hareketini hazırlayanlara ve genel olarak Batı'da filizlenen yeni düşüncelere karşı çıkmıştır. Yunanca derslerin okutulduğu okullarda Fransız düşünürü Voltaire yasak edilmiştir örneğin kilise yeni düşüncelere karşı ısrarlı geniş bir kampanya yürütmüştür. Özellikle 1780-1820 yıllarında bu ideolojik savaş doruğuna varmıştır. Sonunda Yunan Bağımsızlık Savaşı'na katılanları da aforoz etmiş ve ayaklanmayı yermiştir.(Millas, 2004, s.138-139) Ancak insanların kendilerine belli bir etnik mensubiyet durumunu yakıştırmaları, etnisitenin olası tanımlayıcı kriterlerinden sadece biridir. (Karasidou, 2010, s.28) İlerki bölümlerde daha da değineceğiz ancak, Osmanlı yönetimi altında bulunan Hristiyan Balkan milletlerinden ekonomik ve sosyal durumunun en iyi olduğu millet hiç şüphesiz Yunanlılardır. Yunanlılar, özellikle de tacir olan ve Osmanlı hükümetiyle çalışan Yunanlılardır. Bununla birlikte Yunanistan'ın köylü nüfusu da kendi kendini idare hususunda geniş haklara sahipti. İmparatorluğun her tarafına dağılmış olmakla birlikte Yunanlılar, yoğun olarak Ege adalarında, Mora'da, Teselya'da ve Rumeli'de yaşamaktaydı, Trakya, Epir ve Makedonya'da da çok sayıda Yunanlı bulunmaktaydı.

Yunanistan anakarasının geri kalan kısmında ve adalarda canlı bir yerel muhtariyet sistemi gelişmişti. Osmanlı devletinin doğrudan doğruya bireylerle değil de örgütlenmiş Hristiyan gruplarıyla ilgilenmeye eğilimli olmasından dolayı, Osmanlı fethinden önce teşekkül etmiş olan bu yerel sistemler desteklenmiş ve teşvik edilmişti. Böylece Osmanlı yönetim şartlarına paralel olarak, bir cemaat hükümeti ağı varlığını sürdürdü. Mora yarımadası ise bu parlamentonun sistemin var olduğu en güçlü bölgeydi. Balkanlardaki diğer cemaat örgütleri gibi, Yunan cemaat örgütleri de yerel bağımsızlığın muhafazası için son derece önemliydi. Yerel hükümetler, Osmanlı devletine karşı mukavemet merkezi olmadıysa da, Yunan bireylerin daha büyük birim içersin de kaybolmasını önledi. (Jelavich, 2006, s.81-83) Yunan milli hareketini kısaca özetleyecek olursak eğer; milliyetçi bir ayaklanma için koşulların çok daha elverişli olduğu Yunan topraklarında ayaklanmalar daha başarılı olmuştur. Daha öncede gördüğümüz gibi bu bölgede yerel hükümet daha güçlü organize olmuştu ve Mora neredeyse tamamen özerk bir yönetim hakkı elde etmişti. Yunan Adaları da pratikte kendilerini kendileri yürütüyordu. Ama bu bölgelerin bağımsızlıkları, isyan sırasında probleme neden olacaktı. İsyanın başlamasıyla Yunan kuvvetleri hem sosyal hem de coğrafi çizgilerle bölünmüştü. Aslında Rumeli, Mora ve Adalar gibi üç ana bölgenin Rumları kendi çıkarları ve amaçları olan üç farklı grup oluşturmaktaydı. Diaspora Rumları ve Osmanlı hizmetinden çıkmak mecburiyetinde kalan Fenerliler de dördüncü bir kategoriydi. Sosyal kısımda ise, asiler, adaların zengin gemi sahipleri ve köylü destekçileriyle askerler, ya ittifak kuracak ya da birbirleriyle savaşacak üç farklı unsur meydana getiriyordu. (A.g.e., s.239) Savaşa ilaveten isyancı Yunanlar bölgeleri kendi kontrolleri altına almak ve milli hükümetlere benzer organizasyonlar kurmak mecburiyetindeydi. Buradaki problemler Sırbistan'dan çok farklıydı. Sırbistan'da tek bir kişi, Osmanlı ordusu tarafından mağlup edilinceye kadar çok güçlü bir muhalefet olsa bile sivil ve askeri liderliği ele alıp o konumunu koruya bilmekteydi. Yunanistan'da ise bunun tam aksine yerel idareler o kadar güçlüydü ki; tek bir kişi ya da merkezin hâkimiyetini engelleyebiliyorlardı. (A.g.e., s.244)

Bununla birlikte, 1821 yılında Rumların Mora Yarımadası'nda başlattıkları isyan, Yunan Devleti'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. İsyanın başlamasında, özellikle Rusya etkin rol oynamıştır. Avrupalı Devletler, kendi çıkarları doğrultusunda Antik Yunan'a duydukları ilginin de etkisiyle Rumlara her türlü maddi ve manevi yardımda bulunmuştur. Osmanlı Devleti ilk başlarda isyanı ciddiye almasa da isyanın diğer adalara sıçraması üzerine Mısır donanmasından yardım istemiş ve isyanın direncini kırmayı başarmıştır. Fakat isyana Avrupalı Devletlerin el atması ve konunun uluslararası bir boyut kazanmasıyla dengeler değişmiş ve isyan Osmanlı Devleti'nin aleyhinde ilerlemiştir. Binlerce Müslüman Türk hatta Ortodoks olmayan Hıristiyan ve Musevi'nin ölmesiyle sonuçlanan Mora isyanının başarısı, sadece Sakız ve Girit adalarında yaşayan Rumları cesaretlendirmemiş, Balkanlar'da yaşayan diğer milletlere de örnek olmuştur. Rumların amacı, eşitliksiz, adaletsizlik ya da ekonomik zorlukları giderecek önlemlerin alınması değildi. Zira öyle olsaydı kendi mezhepleri ve dinleri dışındaki insanları öldürmezler, toplu katliamlar yapmazlardı. Rumlar, kendi millet ve mezhepleri dışındaki herkesi ya öldürmüş, ya göçe zorlamış ya da evlerini yakmıştı. Bu da isyanın etnik bir karakter taşıdığını göstermektedir. Eğer bir karşılaştırma yapacak olursak, 19. yüzyıl başında Sırlar, birçok kez ayaklanmalarına ve bazı haklar elde etmelerine rağmen bağımsız bir devlet kurmayı başaramamıştır. Oysaki Avrupa devletleri ve kamuoyunu arkalarına alan Rumlar, ilk kez bir isyan sonucunda ulusal bir devlet kurmayı başarmıştır. Mora, Yunan Devleti'nin kurulduğu yerdir. Bu nedenle isyanın başladığı gün hâlâ ulusal bağımsızlık günü olarak kutlanmaktadır. (Toprak, 2011, s.317-328) Hiç şüphesiz Yunan bağımsızlık ve milliyetçilik hareketleri zamanla sırasıyla diğer Balkan uluslarına örnek olacak ve Yunan tarzı isyan ve çete hareketleri de ardına bölgede cereyan edecektir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Sırlar da bu çete savaşlarını ve mücadelesini ilk başlatan ulustur ancak Yunanlılardan eksik yanları ise Yunanlılar kadar güçlü ve etkili bir kültür geçmişine ya da organize cemaatlere ve yapıya sahip olmamaları ayrıca da coğrafi olarak dönemin iki büyük gücü olan Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu topraklarında da bir nebze sıkışıp kalmaları tıpkı Bulgar isyanlarında olduğu gibi Sırların ulus inşasını geciktirmiştir. Her ne kadar Rusya Sırları desteklese de o dönemin uluslararası denge politikası, stratejik konumu ve siyasi konjonktürü ne Ruslara ne de Sırlara izin vermiştir.

Slavlar ya da İslavlar, Avrupa'da yaşayan en kalabalık etnik topluluktur. Daha çok Avrupa'nın doğusunda ve güneydoğusunda yaşarlar. Ayrıca Asya'nın kuzey kesimlerinde de yaşamaktadırlar. Slavlar; Doğu Slavları, Batı Slavları ve Güney Slavları olmak üzere üç gruba ayrılırlar. Ruslar, Ukraynalılar ve Beyaz Ruslar Doğu Slavları grubuna girer. Polonyalılar (Lehler), Çekler ve Slovaklar Batı Slavları grubuna girer. Boşnaklar, Hırvatlar, Sırlar, Karadağlılar, Bulgarlar, Pomaklar, Slovenler, Makedonlar, Torbeşler Güney Slavları grubuna girer. Slavlar dini bakımdan Ortodokslar ve Katolikler olarak iki ana grupta toplanır. Ayrıca Müslüman (Boşnak, Torbeş, Pomak) ve Protestan Slavlar da vardır. Ortodoks Slavlar geleneksel olarak Kiril alfabesini, Katolik ve Müslüman (Kiril alfabesini kullanan Torbeşler ve Pomaklar hariç) Slavlar ise Latin alfabesini kullanırlar. (Davies, 2006, s.285) Yunan ya da Mısır mitolojisinin aksine, Slav mitolojisi çalışmaları için ilk elden bulunabilecek kaynak azdır. Bazı çelişkili teorilere rağmen (örneğin Veles Kitabı) Slavlar'ın Kiril ve Metodius'un 862'te Slav topraklarına gelişlerinden önce herhangi bir alfabeyle sahip oldukları kanıtlanamamıştır. Bu, bütün orijinal dini inanışların ve geleneklerin nesilden nesile sözlü kültür aracılığıyla geçmesine

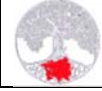

neden olmuştur. Fakat Hristiyanlığın hızlı bir şekilde yayılmasıyla (Bulgaristan'ın 864'te din değiştirmesiyle başlayan süreç 11. yüzyılın sonlarına doğru büyük ölçüde tamamlanmıştır) bu inanışlar yüzyıllar geçtikçe unutulmuştur. Slav diniyle ilgili nadir bulunan kaynaklar ise Pagan inanışlarını çarpıtarak tasvir etmekten çekinmeyen farklı uluslara mensup misyonerler tarafından yazılmıştır. Çoğu zaten var olan bilgiyi doğrulayan öğelerden başka bir şey içermeyen kültler (bir çeşit put) ve tapınak kalıntıları bulunmuştur. Eski mitolojik inanışların ve pagan festivallerinin izleri bugüne kadar halk kıyafetlerinde, şarkılarında ve tüm Slav halklarının masallarında görülebilmektedir. (Bonnerjea B, 1927, s.132-134)

William M. Sloane ise Balkan Slavlar ve Sırlar için şu cümleleri kullanıyor; Yarımadanın Slavları genelde Sırp-Hırvat olarak tanımlanmıştır. Sayıları en az dokuz milyon civarındadır. Uzun boylu, tıknaz, yuvarlak ve sırada bir gözlemenin dahi dikkatini çekecek ölçüde kısa kafalı, güçlü bir ırktır. Sırlar, Rum Katolikleridir ve Kril alfabesini kullanmaktadırlar. Hırvatlar ise hemen tümüyle Romen Katolikleridir. Bosna Hersek'te yaşayan sözde Türklerin ise hemen Müslüman Slavlardır. Avusturya-Macaristan monarşisinin Hırvatistan, Karniyola Bosna, Hersek, Dalmaçya, Slovenya ve Istriya adı verilen bölgelerin nüfusu hemen tümüyle Sırp Hırvatlarıdır. Ayrıca Macaristan'da, Trieste ve Fiume'de de sayıları azımsanmayacak miktardadır. Sırbistan'ın hemen bütünü de tabi olanlara aittir; tıpkı küçük Karadağ gibi; öte yandan Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk ve Makedonya'da da çok sayıda Sırp Hırvat yaşar. Dinleri, giysileri ve mevcut adetleri bakımından bir hayli farklı da olsalar, aynı dili konuşurlar ve tartışmasız homojen bir ırktırlar. Dilleri karışmış kanlarından daha fazla saftır.

Çağlar boyunca süren eziyetler Sırp karakterini etkilemezlik etmedi. İslam'a inananlar, tedhiş havası içinde bu dine sarılarak böyle kaldılar. Bunlar büyük toprak sahipleriydi, bir miktar ihtiyat payı bırakmakla birlikte, aristokratik sınıf olarak adlandırılabilirler. Halkların yerel erdemlerine Müslüman olmanın erdemleri eklenmiş olmakla öğünürler. Geniş köylü kitleleri ise, çoğunlukla Hristiyan'dır ve neredeyse zorluluk ölçüsüne varan vergilerin baskısı altında giderek ketum, hilekâr, tembel ve güvenilmez hale gelmektedirler. Dinleri esaretin etkilerini hafifletmiyordu. Göreli kısa süredir devam eden özgürlük koşulları onları yiğit erkeklik konumunda askerlik dışında pek ilerletmemişti. Belgrad'ın yaşantısı insana hüznün verecek ölçüde aşağılanmıştır. Gerçek Sırlar cahil köylülerden ibaret olduğu ve üst sınıflarda önderlik gibi bir çabaya girişmedikleri için, kendi koşullarındaki diğer halklar gibi, onlarda Batı uygarlığının erdemlerinden çok kusurlarına açıktırlar. (Sloane, 2008, s.56-57) William M. Sloane'nin de değindiği gibi Sırp isyanları ve ulus inşa sürecindeki eylemciler Yunan eylemcilere nazaran daha çok köylü sınıftır ancak bu demek değildir ki Sırp milli hareketi sadece köylülerden oluşmaktadır, ilerde de Sırp milli hareketine, destek veren kişi ve gruplara ve içeriğine daha da derinlemesine değineceğiz.

Ortaçağda ki Sırp devletinin Osmanlı Türklerinin eline düşmesiyle birlikte Sırların Kosova Savaşında yenilgisiyle 1389'dabaşlayan feodal Sırp despotluğunun ortadan kaldırılmasıyla 1459'da sona eren süreç Sırlar yalnızca bağımsızlıklarını değil, aynı zamanda kendi toprak sahipleri seçkinlerini de yitirmiş oldular. Ulusal liderlik, bağımsızlık Sırp Ortodoks patriğine geçmiş (1557-1766); piskoposlar, aristokrat sınıfın yerini almakla kalmamış, ayrıca aristokratların ulusal kültüre ve tarihsel hafızasının oluşumuna ilişkin görevlerini de üstlenmiştir. Bu yüzden, Türklere karşı Sırp ayaklanmaları (1804-1815) dinsel

ve ulusal farklılığa ilişkin uzun süredir devam eden bir kuşku da ifadesini bulan, özde hem dinsel hem de ulusal nitelik taşıyan ayaklanmalardır. Ayaklanmalar, üç dalga halinde (1831-1833, 1878, 1912-1913) Güney Sırbistan, Kosova ve Makedonya'ya doğru güney istikametine genişlemeye devam eden ve bu suretle Sırp birliği (aslında Güney Slavları birliği) için bir model oluşturan Sırp devletinin gelişmesi bakımından uygun bir ortam yarattı. Söz konusu ayaklanmalar ayrıca toplumsal bir içeriğe sahiplerdi ve sınıf farklılıklarına karşı hoşgörüsüz olan, küçük toprak sahibi çiftçilere dayalı bir köylü ekonomisi yarattılar. (Saybaşı, 1997, s.87-88)

Osmanlı İmparatorluğunun gücünü yitirmeye başladığı dönemde (19.yy), Avrupa devletlerinin de yardımıyla kendi ulusal varlıklarını yaratma arayışına girmişler, milliyetçilik hareketlerinin Balkanlara yayılmasının ardından, Avrupa devletlerinin birinden veya diğerinden aldığı destekle ulus devletlere dönüştüklerini vurgulamıştık, bunlardan bir tanesi de Sırplardır. Sırp ortaçağda sahip oldukları devletlerin onurunu elde etmeyi ummuşlardır. (Itzkowitz 2000, s.53-57) Bu şartlar altında Sırp ilk olarak 1804'te ilk Sırp hanedanının kurucusu olan Kara Yorgi liderliğinde ayaklanmışlar, başarısız olan bu ayaklanmadan sonra Sırp ikinci olarak 1815'te diğer hanedanın kurucusu olan Miloş Obranoviç liderliğinde ayaklanmışlardır. Her iki ayaklanmanın da amacı otonomi ve özgürlük kazanmak ve bu topraklar üzerinde devlet kurmaktır. Bununla beraber Sırp ayaklanmaları dini ve etnik farklılığa ilişkin olan ayaklanmalar, Güney Sırbistan, Kosova ve Makedonya'ya doğru yayılarak Sırp birliği (aslında Güney Slavlar Birliği) için bir model oluşturan Sırp devletinin gelişmesi bakımından uygun bir ortam yaratmıştır. (Banac, 1995, s.133) Bu dönemde Güney Slav Halkları arasında Osmanlı egemenliğine karşı verdikleri bağımsızlık mücadelesi sırasında bir dereceye kadar işbirliği olmakla beraber, bu halkların birlikte yaşamalarına ilişkin düşünceler ortaya çıktığında aralarında görüş ayrılıkları belirecektir.

Fransız İhtilalının ortaya çıkarmış olduğu ulusçuluk hareketinin Balkanlarda yaşayan Slavlar üzerin de yarattığı etki nedeniyle, özellikle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu egemenliğinde yaşayan Slavlar arasında bu egemenliğe tepki niteliğinde gelişen “Panslavizm” hareketi ilk defa Slovak yazar *J. Henkel* tarafından ortaya atılmış ve Slovenler, Bulgarlar, Hırvatlar, Sırp ve Karadağlılar arasında 1830 ve 1848 devrimlerinin de etkisiyle hızla yayılmıştır. Panslavistlere göre; Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yıkılmalı, bunun yerine Rusya'nın egemenliği altında bütün Slavları içine alan bir Slav devleti kurulmalıydı. (Uçarol, a.g.e., s.320-321) Panslavizm politikasının bu amacı, bu politikanın Güney Slav halkları tarafından benimsenmesinde önemli rol oynamakla beraber, Panslavizm politikasının zaman içinde Güney Slav halklarının Rusya'nın himayesinde bir birlik oluşturma amacının daha fazla ortaya çıkması, Güney Slav halklarının tepkisine ve bu politikayı terk etmelerine neden olacaktır.

2 Haziran 1848'de Prag'da toplanan ilk Pan-Slav Kongresinde farklı ülkelerin yönetiminde bulunan Slavların sorunları ele alınmış ve her yıl farklı bir Slav kentinde toplanılması, milli problemlerin inceleneceği ve sunulacağı devamlı bir örgütün kurulması, Slav dergisi yayınlanması, Slav akademisi ve Slav kütüphanesi kurulmasına karar verilmişse de öğrenci ve işçi ayaklanması nedeniyle kongre kapanmış ve bu kararların onaylanması bilinmeyen bir tarihe ertelenmiştir. Bu toplantıda somut bir sonuç elde edilmemesine rağmen Slavlar bir ölçüde güven kazanmışlardır. (Kohn, 2007, s.87-95)

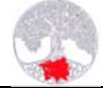
1867’de Moskova’da toplanan ikinci Pan-Slav kongresinde: Slav birliğinin din, alfabe ve dil birliğini gerektirdiği ve bu nedenle bütün Slavların Ortodoks mezhebinde olmaları ve Slav alfabesinin kabul etmelerinin gerekli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu toplantıda Slav dünyasının: birisi Rusya, diğeri başkenti Prag olan Slav İmparatorluğu ve üçüncüsü ise başkenti Belgrad olan Güney Slav Krallığı olmak üzere üç parçaya bölünmesi yönünde görüşler belirtilmiştir. Alman birliğinin sağlanması Slavlar tarafından tehdit olarak algılanmış ve Slav birliğinin sağlanması gerekli olarak görülmeye başlanmıştır. 1867’de Zagreb’de, Güney Slav halklarına ortak bir dil ve edebiyat prensibini savunmak amacıyla Yugoslavya Akademisi kurulmuştur. (A.g.e., 152-163)

İkinci Panslav Kongresi, Güney Slav halklarının, Güney Slav Krallığı adı altında örgütlenmesi fikrini ortaya atması bakımından önemlidir. Bununla beraber, din, dil, alfabe birliğini vurgulamış olması, farklı dinlere, alfabelere ve dillere mensup olan bu halklar için kabul edilemez bir durumdur. Ayrıca Güney Slav Birliğinin başkentinin Belgrad olmasını vurgulamış olması da bu birliğin oluşturulmasında Sırbistan’ın önder olma durumunu da vurgulamış olmaktadır. (Crnobrnja, 1996, s.40) Batı Avrupa siyasi çevrelerinde ise Panslavizm kavramı, 1870 yıllarından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. O dönemde bu ifade ile Slav ırkından olan kavimlerin Rusya’nın yönetiminde birleşmesi kastedilmiştir. (Kohn, a.g.e., s.11)

1804 yılındaki Sırp isyanlarına dönecek olursak eğer; İsyanın gerçek başlangıcı, *dayıların* (Yeniçeriler) Sırp liderlerini öldürme planıyla ortaya çıktı. Bir isyanla karşı karşıya olduklarına ikna olan yeniçeriler, onlardan önce kendileri harekete geçmeye karar verdiler. Ocak ve Şubat aylarında 100-150 kadar kişi öldürülmüştü. Buda Sırp nüfusun kendini müdafaa tedbirleri almasına yol açtı. Başlangıçta merkezi bir lideri yoktu ve yeniçeri saldırılarına karşı anlık müdafaa yapıyordu. Fakat Şubat ayında ileri gelenlerden üç yüze yakın kimse merkez Sumatya’da ki Orasac’ta toplandı ve Karayorgi’yi liderleri seçti. Bu vakitte tek bir kumandanın aday gösterilmemesine muhalefet edilemezdi. 1804 Mayıs’ından sonra Karayorgi beyannamesi “Hâkim Voyvoda” ve “Lider” unvanıyla imzalandı. Sırp eşrafi dönemin tehlikeli şartlarını göz önüne alarak güçlü bir otorite meydana getirmenin gerekliliğini kabul etmişti.

Sırp isyanının sultana karşı değil de Babıâli’yi yok sayan yeniçerilere karşı olduğu gözden kaçmamalıdır. Hedefleri bağımsızlık değil, ülkelerini yeniçeri dayılarından korumaktı. Ancak Sırp dayanakları neredeyse tamamen tükenmişti, 1804’den beri devam eden sürekli savaş hali ülkede ki direniş vasıtalarının tamamını bitirmişti. Slavların en büyük destekçisi Rusya tamamen Fransa işgaliyle meşguldü. Osmanlı hükümeti de Sırp sorununu halletme fırsatı olduğunu görmüş ve Temmuz ayında Sırbistan’da üç ordusunu bir araya getirmişti. 1813 Ekim’in de Kara Yorgi, Başpiskopos Leontije ve hükümetin diğer üyeleri Tuna’yı geçerek Avusturya’ya vardı. Dört gün sonra Osmanlı ordusu, 1806 yılında atıldığı Belgrad’ı işgal etti, böylece ilk Sırp isyanı sona ermiş oldu. (Jelavich, a.g.e., s.221-227)

1815-1817 İkinci Sırp başkaldırısı, Sırp isyanının Osmanlı İmparatorluğuna karşı yapılan ikinci milli devrimi oluşturur. 1815’te olaylarında Kara Yorgi Avusturya’da sürgündeyken, Milos Obrenovic lider seçilecektir. (http://www.batakovic.com/en/full-story/21/2012/02/22/the-1804-serbian-revolution_-a-balkan-size-french-revolution.html 25.05.2013)

Aziz Sava Cemiyeti de tıpkı Yunanlıların Filiki Eteryaya Cemiyetinin üstlendiği görevi üstlenecektir. Cemiyetin adı Sırp Ortodoks Kilisesi'nin kurucusu ve Orta Çağ Sırbistan'ında önemli bir kişilik olan Aziz Sava'ya ithaf edilmiştir. (Melton ve diğerleri, 2010, s.510-512)

Sırp ulus inşasının Yunanlıların aksine geç gelişmesinin diğer bir etkeni ise dönemim büyük güçlerinin o bölgedeki karşılıklı çıkarlarıdır. Çünkü Sırbistan sorunu, giderek Rusya ve Avusturya arasında bir anlaşmazlık konusu halini almaya başladı. Kara Yorgi, gelişen durumdan da istifade ederek Aralık 1808'de kendisini bütün Sırpların başkanı ilan ettirdi ve verasete dayanan Sırp monarşisini kurdu. Avusturya Başbakanı Metternich, doğmakta olan Sırbistan hakkında şunları söyledi: "Doğmakta olan Sırbistan, Rusya ile Avusturya arasında bir oyuncaktan başka bir şey değildir. Böyle olmaktan ise Sırbistan'ın Türkler'de kalması daha hayırlıdır." Görüldüğü gibi Avusturya, bölgenin Rusya'nın kontrolü altına girmesine karşıdır. Belgrad'daki Rus temsilcisinin düşüncesine göre de:"Büyük devletler yanında Sırbistan Umman'da bir katre" idi.

Ruslar, 1812 Bükreş Antlaşmasına kadar Sırplarla işbirliği yapmaya devam ettiler ve antlaşma metnine Sırbistan'ın muhtariyeti hakkında yoruma açık bir de madde koydurtular. Bükreş'te Antlaşmasında yer alan ve Sırplar 'a bazı imtiyazlar verilmesini öngören bu gelişme, önemli bir yenilik idi ve uluslararası bir vesikada ilk defa yer alıyordu. Rusya, bununla müteakip safhalarda yapacağı müdahaleler için hukuki gerekçe hazırlanmış oluyordu. Bahse konu antlaşmanın sekizinci maddesi Sırbistan ile ilgili olup Sırbistan'a; içişlerine serbesti kazandırmakta; sorunların Osmanlı Devleti ile karşılıklı görüşmeler yoluyla çözülmesini öngörmekte ve kapalı da olsa muhtariyete varan bir bağımsızlık getirmekte idi.

Sırplar, Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında sonra imzalan Bükreş Antlaşmasının kendilerine sağladığı imkânlarla yetinmediler ve tepki gösterdiler. Diğer bir ifade ile Kara Yorgi'nin liderliğinde bağımsız olmalarını istediler. Bu istekler ve gelişmeler, Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'a müdahalesini gerektirdi. Osmanlı kuvvetlerine yenilen Kara Yorgi, Sırbistan'ı terk etti ve Avusturya'ya sığındı. Sırplar daha sonra toplanan Viyana Kongresi'ne bir heyet gönderdiler ve Avrupa Devletleri'nin lehlerine müdahalelerim istediler. Avusturya, muhtar veya bağımsız bir Sırbistan'ın kullanılması inisiyatifini Ruslara kaptırdığı için konuya muhalif oldu ve Sırpların istediği sonuç da bu sebeple alınmadı. Viyana Kongresi'nden bir sonuç alamayan Sırplar, tekrar isyan ettiler ve hareketleri Ruslar tarafından desteklendi. Rusya ile yeni bir savaş istemeyen ve bölgeye yönelik muhtemel bir Rus müdahalesine engel olmak isteyen Osmanlı Devleti, Miloş Obrenoviç'i Baş Knez tanıdı ve Sırplar 'a bazı imtiyazlar verilmesini kabul etti. Buna göre; halk tarafından seçilecek on iki knez, diğer knezleri seçecekler; adaleti sağlayacaklar ve vergi toplayacaklardı. Ayrıca kilise ve okullar için de geniş ölçüde haklar tanındı. Sırp İsyanı, Osmanlı Devleti'nin içerden parçalanma ve dağılmaya başlaması; devletin kendi tebaasından bir topluluğa karşı ilk defa olarak mücadeleyi terk etmesi ve onun isteklerini kabul etmek zorunda kalması; hepsinden önemlisi Sırbistan'ın imtiyazlı bir prenslik durumuna gelmesi ve devletin bunu resmen tanınması, Osmanlı Devleti için adeta bir dönüm noktası teşkil etti. Sırpların bu durumu ve elde ettikleri sonuçlar; diğer Hristiyan reaya için Osmanlı Devleti aleyhine kötü örnek teşkil etti ve Sırbistan'ın bağımsızlık hareketi; daha öncede değindiğimiz gibi özellikle Yunan bağımsızlık hareketini tahrik etti. Bu gelişmeler, bağımsız Yunan Devleti'nin kuruluşunu çabuklaştırdı ve 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması ile Yunanlılar bağımsızlıklarını elde ettiklerini biliyoruz. Bağımsız bir Yunan Devleti'nin

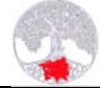

kuruluşu, Osmanlı Devleti'nin dağılmasının da başlangıç noktasını oluşturdu. Yunan Krallığı'nın kurulması, çeşitli milliyetlere bağlı topluluklardan kurulmuş olan Osmanlı Devleti halkı için bir örnek ve emsal teşkil etti. (http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/s/%C4%B1rp_isyanlar%C4%B1, 27.04.2013)

Sırp'lar ise bağımsızlıklarını kazanmak için 1878 Berlin Antlaşmasını beklemek zorunda kalacaklardır ancak büyük güçlerin desteğiyle de bir prenslik kuracaklardır. Sırp'ların kurduğu Sırp Prensligi önce Osmanlı Devleti'nin denetimi altında yaşadı. 1867 yılına kadar Osmanlılar Belgrad'da bir birlik bulundurmaya devam ettiler. 1878 yılındaki Berlin Antlaşması'yla Sırbistan tamamen bağımsız oldu ve 1882 yılında Sırbistan Krallığı ilan edildi. Bu dönem boyunca Kara Yorgi'nin ve Obrenoviç'in torunları Sırbistan yönetimine egemen olan iki hanedandır. (Börekeçi, 2001, s.122)

Buraya kadar olan bölümde Yunan ve Sırp ulus inşasını ve geçirdikleri dönemleri karşılaştırdık. Bulgarlara geçmeden önce kısaca iki millet arasındaki farklılıklara değineceğiz. Daha önce de vurguladığımız gibi Yunan milli hareketi Sırp'larınkine nazaran daha düzenli ve kısa dönemde başarıya ulaşmıştır bunun başlıca nedenleri ise; Yunan ulusunun antik dönemlerden beri var olan deniz ticaretine sahip olmaları ve bunun sonucunda da hep var olan ticari bir sınıfının olması ve bu zümrenin de gerek Osmanlı İmparatorluğu'nda gerekse de Akdeniz'in diğer önemli liman kentleri ile sürekli etkileşim ve iletişim halinde olması ve Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı milliyetçilik, ulus devlet fikirlerinin Yunan topraklarında daha da hızlı yayılması ve diğer bir önemli unsur ise dönemin önde gelen büyük güçlerinin de Yunan kültürünü ata mirası olarak kabul etmesi ve bunun sonucunda da hem siyasi hem de ekonomik olarak desteklemesi, Yunan milli hareketi Sırp'lara nazaran daha erken gelişmiştir. Sırp'lar da ise Balkanlar'da bağımsızlık ve isyanların her ne kadar ilk kıvılcımı kendileri yaksalar da tam bağımsızlık için yetmiş dört sene daha beklemek zorunda kalacaklardır. Bunların başlıca sebepleri ise 1804 isyanlarının tam bir bağımsızlık hareketi değil de Osmanlı Yeniçeri askerlerine karşı olan bir isyandır tabii zamanla bu isyanlar dış güçlerinde yardımı ve yeni gelişen Panslav hareketinin de etkisiyle milli bir sevdaya dönüşecektir, Ancak her ne kadar Rusların desteklerini alsalar da yeterli olmayacaktır çünkü diğer büyük güçlerin çıkarları Sırp topraklarında çakışacaktır ve son olarak da Sırp milli hareketi Yunan milli hareketine nazaran daha fazla din ve ırk odaklıdır ve kiliselerinin de desteğini almıştır, sonucunda da 1878 Berlin Antlaşmasıyla prenslikleri tam bağımsızlığını kazanacaktır.

Bulgarlar; Önceleri Aşağı Volga havzasında yerleşmiş bulunan Bulgarlar Türklerin en yakın akrabalarıdır. Ortaya ilk çıkışlarından itibaren çevrelerindeki göç ebelere asimile olmuşlardır. Tuna, Eflak, Macaristan'ın bir kısmı ve kendi toprakları üzerinde üç yüz yıl (702-1014) süren güçlü imparatorluğu kuran, Bulgarlaşmış Slavlar olmuştur. Yükselişleri sırasında kökenleri bilinmeyen üç halk Asyalı bir Uygur-Türkmen kavmi olan Macarlar ve iki Türk halkı Peçenekler ve Romanlar Kuzey Tuna Havzasına girdiler. Macarlar uçsuz bucaksız Slav topraklarına bir çivi gibi çakılmışlar ve kuşaklar boyu kuzey ve güney grupları değişik çevre ve koşullarda yaşamışlardır. Bu gerçek kimi asli farklılaşmaların oluşumunda ve süregelmesinde etken olmuştur. (Sloane, a.g.e., s.54-55) Bulgarlar Bizans İmparatorluğu egemenliğine girdikten sonra 14. yüzyıl sonlarında yapılan savaşlar sonucu Osmanlı Devleti'ne katıldı. 1396 yılında Haçlıların Osmanlılarla yaptığı Niğbolu Savaşı'nı kaybetmelerinden sonra Bulgar topraklarının Osmanlı Devletine katılması kesinleşti. Bulgar toprakları Rumeli

Beylerbeyliğinin bir parçası oldu. Rumeli Beylerbeyliği 19 sancağa bölündü ve Sofya'da oturan bir beylerbeyi tarafından yönetildi. (Shannon, 1975, s.47)

Sırbistan ve Yunanistan'daki ulusal hareketler gibi Bulgar ulusal hareketi de doğrudan doğruya köylülerin konumlarıyla ilgili toplumsal bir kökene sahip bulunuyordu. Zira Sırbistan'dan atılmış sipahiler ile bölgedeki küçük ayanlar 18.yy'ın bitiminden itibaren Bulgar köylülerin topraklarına el koymaya başladılar. Köylüler çete ayaklanmalarından da zarar görmeye başladılar. Köylüleri koruyamayan Padişah, kentlerin ve köylerin kendilerini daha iyi koruyabilmek için kale kurmalarına dahi izin verdi. (Karpat, 2005, s.120) 18. yy 'da Rusya'ya karşı kaybedilen savaşlar ve Rusya'nın Tuna havzasının içlerine kadar girmesi Bulgaristan'ın stratejik önemini artırmıştı.

Esasen Avrupa topraklarındaki Osmanlı ordularının çoğu da ya Bulgaristan'da ya da yakınlarındaki bölgelerde konuşlu idi. Rusya'nın Balkanlardaki Panslavist politikaları, Rus güçlerinin 1828-1829 savaşından sonra Edirne'ye kadar sokulabilmiş olması, Bulgaristan'ın elde tutulmasını Babîli için çok önemli hale getirmişti. Zira günümüz Bulgaristan'ını oluşturan topraklardaki durum birçok açıdan Sırbistan, Yunanistan ve Eflâk'taki durumdan farklıydı. Bulgaristan Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarının merkezini oluşturuyordu. Bulgaristan dağları İstanbul'un ve Boğazların savunmasında önemli bir koranak durumundaydı. (A.g.e., s.116) Ancak, bu kadar önemli olan Bulgaristan'da ise karışıklıklar başlamıştı. 1829 Edirne Antlaşması sonucu Yunanistan bağımsız olmuş, bütün Balkan hakları da bir şeyler elde ettikleri halde, Antlaşma 'da Bulgaristan sözkonusu edilmemişti. (1828'deki Osmanlı-Rus Savaşı'nda bazı Bulgarlar Rus ordusunda yer almıştı). (Ristellhueber, 1971, s.124) Buna çiftçinin hakkının "gospodorlar" tarafından gasp edilmesi de eklenince Bulgarlar Sliven'de ayaklandılar. Ayaklanmanın görünen nedenleri bunlar olsa da, yabancıların Bulgarlar üzerindeki etkileri, Rusya kökenli Panslavizm, Yunanistan, Sırbistan ve diğer Balkan uluslarındaki milliyetçi eğilimler, Avrupa devletlerinin rolü, Rum Patrikhanesi'nin desteği ve Osmanlı Devleti'nin mali ve idari kurumlarındaki yozlaşma Bulgar ayaklanmasının nedenleri olarak sayılabilir. (Köksal, 2005, s.145)

Balkanlar'daki başkaldırlara neden olan önemli unsurlardan biri olan Osmanlı toprak sisteminin bozulması da Bulgar ayaklanmasının nedenleri arasında gösterilebilir. Ayaklanmayı bastırmaya koşanlar Osmanlı birlikleri değil, Rusların yolladığı bir kazak birliğiydi. 1835'de zengin Bulgar tüccarların desteğiyle başlatılan Zavera ayaklanması da Osmanlı tarafından bastırıldı. Bu olaylar Bulgar ulusçularına acele örgütlenmiş ayaklanmaların veya dış devlet desteğinin yeterli olmadığını, her şeyden önce bilinçlenmiş bir halkın gerektiğini öğretmişti. Bunun üzerine Bulgarlar, Bulgar dilindeki eğitimi modernleştirip yaygınlaştırarak, Balkan tarihinde orijinal bir ulusalcı program izlediler. (Ortaylı, 2006, s.82) Çoğu Romanya (yaklaşık 40.000) ve Rusya'da yaşayan ve ağırlıklı olarak işadımı olan yurtdışındaki Bulgarlar bu ulusal hareketi desteklemişlerdir. Bunların daha gelişmiş toplumlarla temas içinde olması ulusalcılık ruhunun büyümesini kolaylaştırmıştır. (Ristellhueber, a.g.e., s.125) Tüm bu çabalara rağmen 19.yy'ın ortasında Bulgarlar bağımsızlık yolunda diğer Balkan halklarının gerisindeydi. Bununla birlikte, ulusal dil ve kültürün yaygınlaştırılması çabaları ortak köken ve ulusal bilincin canlanmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Bulgar milliyetçiliğinin ilk kıvılcımları Fransız ihtilalinden önceki döneme rastlar 1762'de Aynaroz'daki Hilander Manastırı'nda ilk Slavyan-Bulgar Tarihini popüler bir dil ve üslupla kaleme alan ve Bulgar ulusçuluğunun haklı olarak

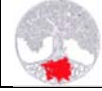

babası sayılan Paissij Hilandersky (Ortaylı, a.g.e., s.67) ve ondan sonra Vrastra Piskoposu Sofroni (Ristelhueber, a.g.e., s.124) milliyetçiliğinin öncüleri olarak kabul edilmektedir.

Ancak Karpat bu görüşe katılmamaktadır: *“Bulgar ulusal hareketinin başlangıcını bulma arayışındaki araştırmacılar, eski Slavonca ile kısa, yüzeysel bir Slav-Bulgar tarihi yazmış olan Peder Paiji’yi gösterirler. Sofroni adıyla Vrastra piskoposu olan StoikoVladislovov, Peder Paiji’nin değerli bir ardılı olmasına rağmen, Paiji’nin çalışmaları 1830’larda tanınmaya başladı ve ilk kez 1850’lerde yayınlandı. Dolayısıyla, Paiji’nin “Bulgar ulusçuluğunun atası” olarak tanımlanması efsane yaratım işine girişmek demektir.”* (Karpat, a.g.e., s.52)

M. Todorova, bu burjuvazi yapısına Bulgar örneği ile destek vermektedir; *“Bulgarların aristokrat ve monarşik hiçbir yönü yoktu; bütün dizginler doktorların, tüccarların, Paris’te okumuş avukatların ve öğretmenlerin elindeydi; din adamları bile onların kontrolü altındaydı; kökenleri Tuna Bulgaristan’ının, Trakya’nın ve Makedonya’nın kısmen kentli, kısmen köylü nüfusuna dayanan bu halkın tam güvenine sahip olduğu gayet açıktı.”* (Çelik, 2011, s. 133)

Ayrıca Slav kilise adamlarının laik ideolojiyi geliştirmekte oynadığı rolü de göz önüne sermektedir. 19. yüzyıla kadar sadece günlük hayatta kullanılan Bulgarca artık edebiyat ve eğitimde de kullanılmaya başlamıştı. Çintulov’un “Cesur Bulgar genci, ayağa kalk” gibi kıskırtıcı şiirleri, “Svoboda (Özgürlük)” ve “Nezavisimost (Bağımsızlık)” gibi gazeteler (Köksal, a.g.e., s.146-147) Bulgar milliyetçiliğini körüklüyordu. Hürriyetçi akımların dallanıp budaklandığı yerlerden biri de Bulgaristan olmuştu. Bulgarlar, dini işlerinde Rum Ortodoks Patrikhanesinin, idari olarak da Osmanlı’nın hâkimiyeti altında bulunuyorlardı. (Şimşir, 1989, s.135) Ancak, Neofit Bozveli ve arkadaşları 1845’de Osmanlı’nın onayıyla İstanbul’da bir Bulgar kilisesi kurdular. 1870’de de Ortodoks cemaatlere Bulgar Eksharlığı ya da Rum Patrikhanesi arasında istediklerini seçme olanağı tanındı ve bu Kilise seçimi de aslında “milliyeti” belirleyici oldu. Bulgarca konuşan dinsel cemaatler farklı bir tanınma elde ettiler, böylece bir gece içinde etnik cemaatlere dönüştüler ve çok geçmeden cemaat üyeleri kendilerini Bulgar “yurttaşları” olarak görmeyi öğrendiler. Bulgarlar, Rum Patrikhanesi altında bütün Balkanlar’a yayılmış bir dizi farklı dinsel cemaat durumundan, şimdi ayırıcı özelliği etnik kimlik olan tek bir Bulgar Kilisesi altında toplanmış bir duruma geldiler. (Karpat, a.g.e., s.53-54) Dolayısıyla, Bulgarlar arasında bir birlik duygusu yaratan, bilinçlerini ve özellikle Bulgar kimliği duygularını besleyen en önemli etken Fener’deki Rum Patrikhanesi’ne karşı verilen mücadele oldu. Bu mücadele Bulgar aydınları ile orta sınıf gruplarının kültür ve dil temellerinde bir araya gelmelerini sağladı. Aslında ilk başlarda mücadelenin Fener Patrikhanesi’ne karşı verildiği izlenimi vardı ve bu mücadele sonunda bağımsız Bulgar Kilisesi de kuruldu. Ancak, ivme kazanan milliyetçilik mücadelesi artık Kilise’den ve entelektüellerden de destek alıyordu. Neticede Bulgaristan’da ayaklanmalar başladı ve Osmanlı Devleti de bu stratejik bölgeyi kaybetmemek için bazı reformları hayata geçirmek zorunda kaldı. Bu reformlar bağlamında, 1864-1868 döneminde Tuna (Bulgaristan) Valisi olan Mithat Paşa, burada adil bir yönetim örneği sergilemiş, okullar açmış, çiftçilere krediler vermiş ve belli bir istikrar sağlamıştır. Ancak bu çabalar bağımsızlık taleplerinin artmasını engelleyememiştir. Diğer bir deyişle Bulgar devleti ile ulusunun temellerinin atılmasına asıl katkıda bulunan, Osmanlı yönetimi sırasında ortaya çıkan toplumsal ve yönetsel gelişmeler olmuştur. Örneğin 1890 yılındaki Bulgaristan hem devlet kurumları açısından hem devlet kurumları bakımından hem de ulusal

bilinç bakımından muhtemelen Balkanlar'ın en gelişmiş devletiydi. (A.g.e., s.119) Bu hızlı gelişmenin nedeni Osmanlı yönetimi altında en büyük orta sınıfı geliştirmiş olmalarıydı. Bulgarlar, 1839 Tanzimat reformlarından, özellikle Tuna eyaletinin 1860'dan sonra tarım, okullar, yollar ve gelişmiş yönetime yapılacak hükümet yatırımlarıyla sonuçlanacak şekilde örnek modernleşme bölgesi seçilmesinden çok büyük fayda sağladılar. Osmanlı modernleşme programı, görece olarak daha modern bir Bulgar devletinin toplumsal ve ekonomik temellerini attı. Bulgar orta sınıflarının hızla gelişmesi ve Bulgar aydınlarının ilk etnik (ulusal değil) bilinç heyecanını duymaları bu koşullar altında gerçekleşti. (A.g.e., s.52-53) Osmanlı Devleti'nin yerel yönetimde reform çabaları Bulgar milliyetçiliğinin önüne set çekemedi ve 1875'de Bulgarlar yeniden ayaklandı. Bulgar ayaklanmasında 12 bin ila 15 bin arasında Bulgar asinin öldürülmüş olması Batı kamuoylarında büyük yankı uyandırdı. Örneğin İngiltere'de sözde "Bulgar katliamı" Liberal muhalif Gladstone tarafından Muhafazakâr hükümete karşı propaganda malzemesi olarak kullanıldı. (Zürcher, 2004, s.76) Bulgar ayaklanması sırasında Hristiyanların da çok sayıda Müslümanı öldürmüş olması ise göz ardı edildi. (A.g.e., s.28) Bulgar devrimcilerinin kendi başlarına yapamadıkları Berlin Anlaşmasıyla Rusya ve batılı devletler tarafından - gerçekten değilse de ismen- kendilerine altın tepsi içinde sunuldu. Anlaşmanın Bulgar özerkliğini ilan etmesinin ardından, Bulgarlara ait olduğu söylenen topraklar üzerinde, fakat Bulgarların aslında azınlıkta olduğu yerlerde zorla bir Bulgar çoğunluğu oluşturuldu. (Karpat, a.g.e., s.55) Bunun nasıl gerçekleştirildiği iyi bilinmektedir. Rus askerleri ve Bulgar silahlı çeteleri 300.000 kadar Türkü öldürdüler. 1.000.000 kadarını ise yurtlarından sürüp çıkardılar. (Şimşir, a.g.e., s.475) Neticede, Bulgaristan'ın ulusal bağımsızlığı, 1875'de Hersek'te başlayan isyanın, sonunda Osmanlı-Rus savaşına dönüşmesi neticesinde gerçekleşti. Dolayısıyla, Bulgar bağımsızlığının gerçekleşmesinde Rusya'nın gücü önemli bir rol oynadı. (Uzer, 1999, s.81) Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başlaması ve Çarlık Rusya'sının da desteğiyle, Balkanların tümünde olduğu gibi Bulgaristan'da da ulusal kurtuluş hareketi alevlenmiş, 93 Harbi'nden yenilgiyle çıkan Osmanlı Devleti, Bulgaristan'ı 1878 yılında içişlerinde bağımsız prenslik olarak, 1908 senesinde ise tam bağımsız çarlık olarak tanımıştır. (Ivanov, 2007, s.2-3)

Balkan milliyetçiliklerini modernleşmenin bir sonucu idi ancak her milliyetçiliğin gelişim sürecinde kendi tarihsel kökenleri konusunda farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlarda elbette dil, tarih, folklorik çalışmaların önemli rolü vardır. Todorova, Osmanlı İmparatorluğunun bütünleşmiş bir toplum yaratmadığını, asimilasyon bir tarafa böyle bir bütünleşmeyi bile sağlamaya çalışmadığına dikkati çekmektedir. Balkan uluslarının da kendi kimlikleri ile yöneticileri (Osmanlı/Türk) arasındaki sınır çizgilerini belirlemek için o dönemde Avrupa'da hâkim olan bir söylemi benimsediklerini belirten Todorova, bu ulusçuluk olduğunu vurgulamaktadır.

Hroch'un tipolojisinin seçilmesinin nedeni Balkan milliyetçiliklerinin gelişim süreçlerini karşılaştırmalı olarak ele almamızı kolaylaştırmasıdır. Bir bütün olarak Balkan milliyetçiliğinin A evresini ele aldığımızda, ilk Sırp kültürel faaliyetlerinin Avusturya'nın 1699 sonrasında ele geçirdiği topraklarda yaşayan Sırp'lar arasında başladığı görülmektedir. Tüccarlar, aydınlar ve küçük bir burjuva çekirdeğinin oluşturduğu yapı Karlofça'da "Sırp Lisesi" ortaya çıkmış, 1810'da Novisad'da bir ikincisi kurulmuştur. 1791'de Viyana'da Sırp

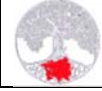

dilinde ilk gazete basılmıştır. PauloJulinac, 1765'te” Sloven Sırp Toplumunun Tarihi Gelişimine Kısa Giriş” adlı bir eser yayınladı.

1750'ler de Eflak ve Boğdan'a Osmanlılar tarafından yönetici olarak atanan Fenerliler, eski Bizans İmparatorluğunu ancak tamamen Helenleştirilmiş biçimde yeniden oluşturmayı amaçlayan bir girişim başlattılar. Bulgar ve Sırp kiliselerinin Patrikhane'nin baskısı ile 1767'de kapatılması ve ibadet dilinin Yunanca olarak belirlenmesi Ortodoks Rum Kilisesi için önemli bir başarı idi. Ancak daha sonraki dönemde gelişen milliyetçilik hareketleri sonucunda Sırp ve Bulgar Kiliseleri yeniden kuruldu ve Osmanlı İmparatorluğu gerilerken benzer bir kaderi Patrikhane de paylaşmış oldu. Yunan ulusçuluk hareketinin önemli aydınları olan Rhigas Velestinlis (K. Karpat, Pheraios olarak vermekte, s.105) ve Adamantios Korais eserleri ile Yunanlıları etkilemiştir. Rhigas, Voltaire, Rousseau ve Montesquieu'dan etkilenmişti ve Fransız Devrimi için yanıp tutuşuyordu. Korais'in Yunan klasikleri hakkındaki yayını Yunan ulusçuluğunun dil ve edebiyat temelleri olarak hizmet etti. İlk Yunan gazetesi de 1790'da Viyana'da çıkmıştı. Yunan ulusal hareketinin gerçek ideolojisi ve önderliği yabancı ülkelerde oluşmuş bulunan tüccarlar arasında gelişti. “Filiki Eteryia” Odessa'da Rus desteğine sahip üç zengin Rum tüccar tarafından kurulmuştur. Filiki Eteryia'nın amacı, başkenti İstanbul olan bir Yunan Devleti kurmak için Osmanlı İmparatorluğuna başkaldırmaktı. Bu hedef 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Yunan milliyetçiliğinin B evresine geçtiklerini göstermektedir. Yunan milliyetçileri bu açıdan bağımsızlık kazanan ilk Balkan Devleti'nin öncüleri olarak hareketin kitleleşmesinde yani C evresinin oluşumunda önemli rol oynadılar.

Bulgaristan'da ulusal hareket Sırp ve Yunan hareketlerine benzer şekilde yurtdışında, özellikle de Rusya ve Eflâk'ta gelişti. Özellikle Rusya'da ki Bulgar tüccar topluluğu 1820'den sonra fiilen siyasal faaliyetler içine girdi. Ondan önce kültürel uyanış safhası vardı ve “Bulgar Rönesans'ının” babası sayılan Hilendar'lı Pasij (1722-1789) bu uyanışı sağlayan en önemli isimlerin başında geliyordu. Raguza keşişi ve Panslavizm'in babası olarak bilinen Mavro Orbini'nin “Slavların Egemenliği” adlı eserini Almanya'da gezerken bir manastırda bulan Pasij, 1762'de “Slav-Bulgar Tarihi'ni” kaleme almıştır. Bulgar basını eğitimin gelişmesi ile ortaya çıkmış ilk Bulgar dergisi İzmir'de 1844'te çıkmış, bunu Viyana, İstanbul ve Moskova'dakiler izlemiştir. Bu ulusal bilinçlenme için önemliydi ve sonrasında daha radikal söylemleri benimseyecek olan kuşakların doğuşuna zemin hazırladı. Yani Hroch'un bahsettiği B evresi için uygun ortam yaratılmış oldu. İstanbul'da, Tuna Prenslüklerinde ve diğer bölgelerde Bulgarca basılan kitapların sayısı 1840 ve 1850'li yıllarda arttı. G. Rakovski, VasilLevski, L. Karavelov ve C. Botev gibi Bulgar aydınları kurdukları örgütler ve yayınladıkları gazeteler ile Bulgar milliyetçi hareketinin gelişimine katkı sağladılar. Bulgar milliyetçileri ulusal kilise kurma işine de büyük önem vermişler ve sonuçta 1870 tarihinde Bulgar kilisesinin kurulmasına Padişah'tan onay almışlardır.

Bulgar milliyetçiliğinin 1860'lar gibi göreceli olarak geç bir tarihte gelişmesini Bulgaristan'ın İstanbul'a olan yakınlığına bağlayan Jelavich, bu bölgenin merkezi hükümetin kontrolüne ve askeri müdahalesine çok daha müsait olduğuna dikkati çekmektedir. Ancak Karpat, Bulgaristan'ın Osmanlı reformlarından en fazla faydalanan bölge olduğunu ve Mithat Paşa'nın bankacılık, tarım ve sanayi alanlarında başlattığı reformların sağladığı imkânlarla 1890'lara gelindiğinde devlet kurlmaları açısından hem de ulusal bilinç bakımından muhtemelen Balkanların en gelişmiş ülkesi olduğunu belirtmektedir.

Buraya kadar Balkanlarda ulusal hareketlerin uyanışı ve kültürel bilinçlenme süreçleri ele alındı. Böylece Balkan ulusal hareketlerinin genel olarak A evresinin başlangıç noktasının 18. yüzyılın ikinci yarısı olduğu ortaya konulmuş oldu. (Çelik, a.g.m, 2011, s.144-146)

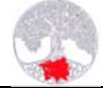
Sırp, Yunan ve Bulgar milliyetçi hareketlerinde A evresini ilk tamamlayan ulus Sırp oldu fakat B evresi ve C evresi için diğer yüzyılı yani 19. yüzyılı beklemek zorunda kalacaklardır. Yunanlar ise Sırpardan sonra A evresini yaşayan ikinci ulustur ancak B ve C evrelerini ilk yaşayan ve diğerleri ile de zaman bakımından karşılaştırdığımızda bu süreci en hızlı geçiren ulus Yunan ulusudur, çünkü bağımsızlıklarını daha 19. yüzyılın ilk yarısında elde edeceklerdir. Bulgarlar ise her bakımdan Hroch'un üç evreli milliyetçilik modelini en geç yaşayan ulustur, tam anlamıyla bağımsızlıklarını Sırp ve Yunanlıların aksine 20.yüzyılın başında ilan edeceklerdir.

REFERENCES

- BANAC, I. *Nationalism in Serbia, Balkans: A mirror of The New International Order*, Ed: Günay Göksu Özdoğan ve Kemali Saybaşı, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1995.
- BANAC, I. *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar*, Çev. Gencer Özcan, İstanbul Bağlam Yayınları, 1997.
- BATAKOVIC, D. T. *The 1804 Serbian Revolution: A Balkan-size French Revolution*, Paper presented at the AAASS, Boston, December 2004.
- BONNERJEA, B. *A Dictionary of Superstitions and Mythology*, London, 1927.
- BÖREKÇİ, M. Ç. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul, 2001.
- BROWN, L. C. *İmparatorluk Mirası: Balkanlar'da ve Orta Doğuda Osmanlı Damgası*, Çev. Gül Çağalı Güven, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- CMOBMJA, M. *The Yugoslav Drama*, McGill-Queen's University Press, Canada 1996.
- ÇELİK, B. Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu-II, *Celal Bayar Üniversitesi, Süleyman Demirel Kültür Merkezi, Bildiriler*, Büyük Güçlerin Balkanlardaki Rolü: Balkan İttifakının Kökenleri ve Sonuçları, Manisa, 13-15 Mayıs 2010, s.314-323.
- ÇELİK, B. Berlin Statükosunun Çöküşü; Balkan Milliyetçiliğinin Yükselişi 1912-1913, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Uluslararası Tarih Sempozyumu-I* "Osmanlı Devleti'nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları" İzmir, 16-18 Mayıs 2011, s.127-154.

- DAVİES, N. *Avrupa Tarihi*, İmge Yayınları, İstanbul, 2006.
- DIECKHOFF, A., CHRISTOPHE. J, *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek*, Çev. Devrim Çetinkasap, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- ITZKOWITZI, N. *Algılamalar Sorunu, İmparatorluk Mirası: Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası*, Der. L. Carl Brown, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000.
- IVANOV, L. *Essential History of Bulgaria in Seven Pages*, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, March 2007.
- JELAVIC, B. *Balkan Tarihi 1*, Çev. İhsan Durdu, Haşim Koç-Gülçin Koç, Küre Yayınları, İstanbul, 2006.
- KARAKASIDOU, A, N. *Buğday Tarlaları Kan Tepeleri, Yunan Makedonya'sında Millet Olma Aşamasına Geçiş Süreçleri 1870-1990*, Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- KARPAT, K. *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, İmge Kitabevi, Ankara, 2005.
- KOHN, H. *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*, Çev. Agah Oktay Güner, İlgü Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2007.
- KÖKSAL, O. Certain Reforms Conducted in Bulgaria in the Post-Tanzimat Era and the Establishment of the Danube Province, *Turkish Review of Balkan Studies*, İstanbul, Annual 2005/10.
- MARTIN, T, R. *Eski Yunan, Tarih öncesinden Helenistik Çağa*, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, Say Yayınları, 2012.
- MELTON, J, G., MARTIN, B. *Religions of the World*, ABC-CLIO, California, 2012.
- MILLAS, H. *Geçmişten Bugüne Yunanlılar, Dil, Din ve Kimlikler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- MILLAS, H. *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- ORTAYLI, İ. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2006.
- ÖZKIRIMLI, U. *Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999.

- RISTELHUEBER, R. *A History of the Balkan Peoples*, Twayne Publishers, New York 1971.
- SAYBAŞILI, K., ÖZCAN, G. *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar*, Bağlam Yayınları, İstanbul 1997.
- SHANNON, R, T. *Gladstone and the Bulgarian Agitation 1876*, Branch Line, Massachusetts, 1975.
- SLOANE, W, M. *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, Çev. Sibel Özbudun, Nesnel Yayınları, İstanbul, 2008.
- SMITH, A. *Milli Kimlik*, Çev. Bahadır Sina, Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- ŞİMŞİR, B, N. *Rumeli'den Türk Göçleri*, Cilt 2, Sayı XXXI, Türk Tarih Kumu Yayınları, Ankara, 1989.
- TOPRAK, S. 1821 Mora İsyanı, *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Ordu, 2011.
- UÇAROL, R. *Siyasi Tarih 1789-2014*, Der Yayınları, İstanbul, 2013.
- UZER, T. *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- ZÜRECHER, E. *Turkey: A Modern History*, I-B Tauris, 2004.

WEB REFERENCES

- <http://www.batakovic.com/>
- <http://www.turkcebilgi.com/>